

Kulturnopolitični profil revije Sodobnost v letih 1933–1941*

Dr. Janko
Prunk

Kulturni delavci, zbrani ob reviji Sodobnost, so od njene ustanovitve leta 1933 pa do druge svetovne vojne v Sloveniji predstavljali pomembno kulturno politično gibanje, katero je odločujoče vplivalo na kulturno in politično življenje slovenskega naroda in ki je kot eno izmed ustanovnih skupin leta 1941 osnovalo Osvobodilno fronto slovenskega naroda.

Jedro te skupine so sestavljali ugledni slovenski kulturni in znanstveni delavci liberalnonacionalne usmeritve, ki jih je v času šestojanuarske diktature politika jugoslovanskega kulturnonacionalnega unitarizma dokončno razočarala in ki so zato dokončno prelomili z njo. To je bil pomemben dogodek v slovenskem kulturnem in političnem življenju. Z eksodusom te skupine pisateljev, literarnih kritikov in univerzitetnih profesorjev, ki so obsodili politiko nacionalnokulturnega unitarizma in čvrsto stali na stališču boja za afirmacijo slovenske nacionalne individualnosti ter pravice do nacionalne samoodločbe, je bil slovenskemu liberalnemu unitarističnemu taboru zadan hud udarec, od katerega se ni nikoli več opomogel. Z eksodusom velikega števila uglednih kulturnih in znanstvenih delavcev je namreč slovenski liberalni tabor izgubil argument, da je v njegovih vrstah večinski del slovenske kulture ter da on dominira znotraj slovenskih kulturnih institucij in na ljubljanski Univerzi, kar je bilo do tedaj točno.

Povod za ta eksodus iz liberalnega tabora, ki se je navzven kazal v izstopu skupine kulturnih delavcev iz uredništva liberalne revije Ljubljanski zvon, sta bili dve dejanji v letu 1932. Najprej je tedaj že znani liberalni literarni kritik Josip Vidmar objavil svojo knjižico Kulturni problemi slovenstva, v kateri je napadel idejo jugoslovanskega nacionalnega in kulturnega unitarizma ter integralizma. Poudarjal je, da sta jezik in kultura bit naroda in nacionalnega vprašanja, da imata pravico do svojega lastnega razvoja in da je nemogoče, nedemokratično in nečloveško kakorkoli forsirati nastanek nekega novega jugoslovanskega naroda. Drugi povod pa je bil zapis slovenskega pesnika Otona Župančiča – genialnega poeta, vendar zmedenega človeka v odnosu na vprašanje naroda – ki ga je O. Župančič objavil ob obisku slovensko-ameriškega pisatelja Luisa Adamiča v domovini. Ob tej priložnosti je namreč O. Župančič napisal članek o pisateljskem geniju Luisa Adamiča, v katerem je trdil, da je L. Adamič slovenski pisatelj, čeprav piše v angleškem – ameriškem jeziku, ker je po svojem notranjem bistvu ostal Slovenec. Skupina nacionalno zavednih slovenskih kulturnih delavcev je O. Župančiča napadla v Ljubljanskem zvonu in mu očitala, da ne ve, kar je zanj kot besednega umetnika še posebej žalostno, da je bit naroda, njegova duša – jezik, katerega mora vsak narod čuvati kot svetinjo.

* Referat na 23. zasedanju čehoslovaško-jugoslovanske zgodovinske komisije, ki je bilo od 9. do 13. oktobra 1989 v Brnu.

Vodstvo slovenske liberalne buržoazije, ki je podpiralo šestojanuarski režim in je v svojih rokah imelo Ljubljanski zvon, je ostro nastopilo proti urednikom Josipu Vidmarju, Ferdu Kozaku, Lojzetu Udetu in Franu Albrehtu. Ti so zaradi tega revijo zapustili in z novim letom 1933 ustanovili novo z imenom Sodobnost. Njeni uredniki so bili na začetku književniki Ferdo Kozak, univerzitetni profesor Stanko Leben ter kritik Josip Vidmar. Naslednji letnik je uredil Vidmar sam, leta 1935 pa je urednikovanje prevzel Ferdo Kozak in ga nato obdržal do konca, ko je aprila 1941 revija nehala izhajati. V reviji so od začetka sodelovali univ. prof. France Mesesnel, umetnostni zgodovinar, univ. prof. France Šturm, romanist, univ. prof. Milan Vidmar, elektrotehnik, univ. prof. Alfred Šerko, nevrolog in psihiater, občasno pa tudi univerzitetni profesorji France Kidrič, Fran Zwitter, Fran Petre in Dolfe Vogelnik. To je bila skupina izrazito liberalno in protiklerikalno usmerjenih slovenskih intelektualcev, katerih protiklerikalizem je delno mejil celo na protikatolicizem. Revija se je kot popolno neodvisna ukvarjala z vsemi kulturnimi in socialnimi vprašanji in je imela med svobodomiselno slovensko inteligenco velik odmev. Objavljala je tudi beletristične prispevke in je ob sebi uspela zbrati nekatere tedaj vodilne slovenske nekatoliške pisatelje in pesnike: Iga Grudna, Mileta Klopčiča, Boža Voduška, Vladimira Bartola, Cirila Kosmača, Miška Kranjca, Frana Albrehta, Prežihovega Voranca, Igorja Torkarja, Bogomila Faturja, Alojza Kraigherja in druge. V vseh kulturnih, ideoloških in političnih vprašanjih je revija zastopala izrecno liberalna – in to močno izražena – protiklerikalna in protimarksistična stališča. Poleg dobro zastopane beletristike je načenjala tudi različna kulturna vprašanja: o vzgoji mladih, o problemu univerzitetne knjižnice v Ljubljani, o evropskem slikarstvu devetnajstega stoletja, značaju inteligence, o malomeščanstvu, o odnosu marksizma do naroda, o moralni depresiji, o pregledu slovenskega slovstva (A. Slodnjak), o slovenski povojni katoliški liriki (J. Brnčič), o Andreju Gidu in amoralizmu, o univerzi in njenem materialnem razvoju (Fr. Petre), o poglavitnih kulturnih težnjah slovenskega naroda, o fašizmu in kulturi, o umetnosti in revoluciji, o umetniku in njegovem času. V reviji so razpravljali tudi o ideoloških vprašanjih, o komunizmu, o krščanskem socializmu, katerega je npr. leta 1934 ostro odklanjala, o romantizmu in revoluciji, o realizmu in revoluciji, o realizmu v slovenski politiki, o liberalizmu in demokraciji, o razvoju evropskega liberalizma, o imperializmu, o ideološkosti politike, o odnosu do sociologije in zgodovinopisja. Revija je odpirala in raziskovala tudi mnoga žgoča socialna vprašanja slovenskega naroda – o rudarjih v Trbovljah in v Mežici, o poljedelskem proletariatu in vinogradniških pokrajinah Slovenske gorice in Haloze itn. Objavljeni so bili še mnogi zgodovinski članki ter razprave in ocene o pomembnih dogodkih iz slovenskega nacionalnega razvoja: tako je npr. dr. Dragotin Lončar v več nadaljevanjih pisal o dr. Janku Sernecu, Albin Prepeluh je objavljал svoje znane Pripombe k naši prevratni dobi, H. Tuma svoje Spomine, Fr. Petre pa je prispeval razmišljanje Jugoslovanska država in hrvatsko vprašanje. Poleg tega je v letu 1935 avtor z inicialkami V. A. (psevdonom za Vladimira Martelanca) priobčeval odličen originalen članek Nekaj misli o slovenskem narodu in slovstvenem razvoju. Poleti tega leta prinaša revija tudi uvodnik Bankrot slovenskega liberalizma, podpisan z Observator, ki je predstavljal oster kritičen zgodovinski obračun s slovenskim liberalizmom in njegovo nenačelnostjo v prvi jugoslovanski državi. Vse to pisanje je bilo prepojeno s sloven-